

תיאטרון התקציב

:: גלעד נתן

קשה להבין ממה חושש משרד האוצר. לאורך השנים, ההישגים של ה'חברתיים' בכנסת הם נקודתיים; הרפורמות המרכזיות עוברות; המאורגנת מחוסלת ענף אחרי ענף; הבעלות הממשלתית והציבורית נעלמת לטובת בעלות פרטית; ופירוק מדינת הרווחה הולך ומושלם. הכל בחסות מכבסת המילים האורווליאנית של חוק ההסדרים, שעוסקת בעובדים זרים תחת הכותרת "עידוד תעסוקת ישראלים", שמגדירה הפרטה כ"יעול", וקיצוצים בכוח אדם כ"שיפור היכולת של המנגנון הציבורי". לא יהיה זה נועז להמר כי גם השנה יזכה חוק ההסדרים לדיון עקר שבסופו, מכוחה של משמעת קואליציונית, תאשר הכנסת חלק ניכר מן הרפורמות, ותבטל חוקים חברתיים חשובים שזכו לליבון פתוח ומעמיק.

טקסי פולחן התקציב מתקיימים מדי שנה. במסגרת טקס ההרגעה "שמירת מסגרת התקציב", ראש אגף התקציבים מגיח ממשרדו, ביחד עם שר האוצר ועם נגיד בנק ישראל, ומאותת לבעלי ההון בארץ ובעולם שמסגרת התקציב לא תיפרץ ושמיסים חדשים לא יוטלו. פקידי האוצר מביאים אל שולחן וועדת הכספים גזירות חדשות ודרישות לקיצוצים. מולם מתייצבים, חדורי רוח קרב, חברי הכנסת ה'חברתיים' שמצליחים לבטל

למאבקים מורטי העצבים על תקציב המדינה נוסף השנה פן חדש - ישן - החשאיות. משרד האוצר אינו ממהר לפרסם את הצעת חוק התקציב וחוק ההסדרים. גם הצעת המחליטים של הממשלה שאושרה בממשלה ב-12 באוגוסט פורסמה לאחר עיכוב. משרד האוצר למד את הלקח והבין כי אם לתומכי מדינת הרווחה ולמתנגדי ההפרטה והענקת המתנות לבעלי ההון יהיה מספיק זמן ללמוד את ספרי התקציב וחוק ההסדרים, הם ישיבו מלחמה שעה, כפי שעשו בשנים האחרונות. לכן, בניגוד לנוהג המקובל של הגשת הצעת התקציב לפני החגים כדי לאפשר לחברי הכנסת החפצים בכך ללמוד את החומר במהלך הפגרה, הגיש השנה משרד האוצר את ספר התקציב לנשיאות הכנסת רק בשבוע השני של אוקטובר, קצת פחות מחודשיים לפני אישור התקציב לשנת 2008. עובדה זו מצביעה פעם נוספת על זילות הדמוקרטיה בעיני בעלי הבית האמיתיים של המדינה במשרד האוצר, שאינם מעוניינים בביקורת הכנסת על מלאכת המחשבת הניאו-ליברלית שלהם. אך היא מבטאת גם את זחיחותם - הם כלל אינם חוששים מביקורת על עצם העיכוב ועל משמעותו.

משרד האוצר למד את הלקח והבין כי אם לתומכי מדינת הרווחה ולמתנגדי ההפרטה והענקת המתנות לבעלי ההון יהיה מספיק זמן ללמוד את ספרי התקציב וחוק ההסדרים, הם ישיבו מלחמה שעה, כפי שעשו בשנים האחרונות.

קצה הקרחון

"שכר העבודה המקובל תלוי בכל מקום ומקום בחוזה הנחתם בדרך כלל בין שני הצדדים האלה, שהאינטרסים שלהם אינם שווים בשום אופן. הפועלים שואפים קבל הרבה ככל האפשר, המעסיקים שואפים לתת מעט ככל האפשר. אלה נוטים להתאגד כדי להעלות את שכר העבודה ואלה כדי להורידו. אולם בדרך כלל לא יקשה לחזות ידו של מי תהיה על העליונה בסכסוך בנסיבות רגילות, ומי יכפה על מי להסכים לתנאים. המעסיקים, אשר מספרם קטן יותר, מתאגדים ביתר קלות... המעסיקים יכולים להחזיק מעמד זמן רב יותר בסכסוכים שכאלה בעל הקרקע או, האיכר, התעשיין והסוחר מסוגלים בדרך כלל לחיות שנה אחת או שתיים על הון שכבר צברו, גם אם לא יעסיקו אפילו פועל אחד. פועלים רבים אינם יכולים להתקיים שבוע ימים בלי תעסוקה, מעטים מהם יכולים להתקיים כך חודש ימים, וכמעט שום פועל אינו יכול להתקיים כך שנה. לאורך זמן, אפשר שהמעסיק זקוק לפועל כשם שהפועל זקוק למעסיקו, אבל הצורך אינו מייד. (אדם סמית עושר העמים, עמ' 138)

מה שנעדר מהשיח הציבורי הוא דיון אמיתי בעובדה שחלק ניכר מהגזירות פוגעות במעמדות הביניים ולא רק ב'מסכנים' הרגילים שכמעט ואינם מעניינים איש: עניים, צעירים, זקנים, מובטלים, נכים, מיעוטים.

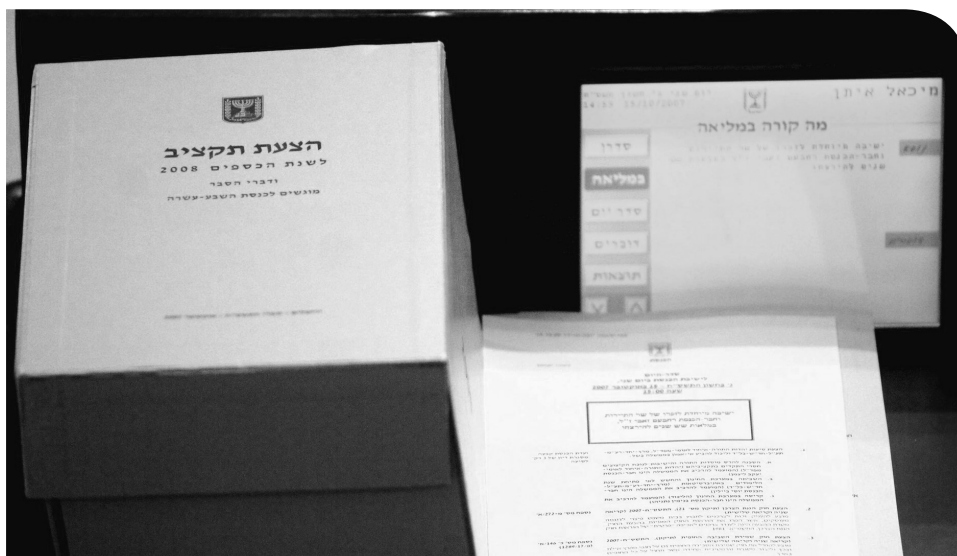
בעיות הציוד המיושן, המחסור בכיתות לימוד, רמת החינוך בפריפריה, היעדרו של יום לימודים ארוך או חוסר יכולתם של הורים עובדים לממן מעונות יום לא יזכו לפתרון גם השנה. הפרטת מערכת הרווחה וההכשרה המקצועית ימשכו עובדים סוציאליים שגם כך אינם רחוקים בסולם ההכנסה ממטפליהם יצטרכו להמשיך ולהתמודד עם דרכי העסקה נצלניות. חוץ מה'עייזים' המסורתיות שמוכנסות לספר התקציב, יש באמתחתם של אנשי האוצר מספר תרגילים נוספים. כך, למשל, לנוכח חשיפת העובדה שהחקלאות בישראל שנמצאת בתחתית דירוג התמיכה בעולם המערבי, עלולה להתחסל תוך שנים בודדות, ולנוכח דרישות התקציב של הלובי החקלאי ושל משרד החקלאות, דרש האוצר לקצץ בתקציב החקלאות. סביר להניח שדרישה זו תביא לפשרה על שמירת התקציב הקיים או

כמה "גזירות חדשות ומרושעות". גזירות אלו חוזרות כמובן לארכיון האוצר כדי להופיע מחדש בספר התקציב של השנה הבאה. שאר "הגזירות המרושעות" – ששום פקיד במדינה מערבית מתוקנת לא היה מעז כלל להציען – מאושרות בשקט על-ידי מריונטות הקואליציה.

כללי הטקס של הקרקס התקציבי אינם פוסחים גם על התקשורת: יש רעים (חברי כנסת חסרי ריסון תקציבי) יש טובים (פקידי האוצר שומרי הקופה), השירות לאזרח ייפגע (באורח פלא חברי הכנסת – ולא פקידי האוצר – מואשמים בכך, שהרי יש רעים וטובים). כל שנה מועלות כמה גזירות קשות מחדש, אלו גזירות ה'עייזים' בהן משתמש האוצר כדי להגן על הרפורמות העיקריות. ה'עייזים' לא נועדו באמת לישום אלא כדי לספק הישגים לחברי הכנסת החברתיים, אשר מצליחים לדחות את ביצוען בשעה שרוב הרפורמות המהותיות לאוצר עוברות. כל הצעה לפרוץ את המסגרת התקציבית זוכה לגינוי מידי, וההפחדות מתגובות הבורסה וסוכנויות דירוג האשראי זוכות למקום של כבוד. מה שנעדר מהשיח הציבורי הוא דיון אמיתי בעובדה שחלק ניכר מהגזירות פוגעות במעמדות הביניים ולא רק ב'מסכנים' הרגילים שכמעט ואינם מעניינים איש: עניים, צעירים, זקנים, מובטלים, נכים, מיעוטים.

בסופו של דבר, ספר התקציב הנוכחי מייצג את אותה מדיניות כלכלית שבייגה שוחט הניח את יסודותיה באמצע שנות ה-90 ושאותה נתניהו קידם ושיכלל, הן כראש ממשלה והן כשר אוצר. לנוכח הפערים הצומחים, ההתעשרות של העשירים, התרוששות העניים ושקיעת המעמד הבינוני, לא מציעה ממשלת ישראל יותר מכמה פתרונות קוסמיים. במצגת שאותה ניתן לראות באתר משרד האוצר מוצגת ההשקעות החברתיות של הממשלה. אין, כמובן, אוכור של הקיצוצים שנעשו באותם משרדים עצמם בכדי לממן את ההשקעות החדשות לכאורה. אין גם אזכור לכך שהצרכים שהתוספות אמורות לענות עליהן גבוהים באופן משמעותי ממה שהאוצר מוכן ברוב טובו (לרוב לאחר שביתות, ובעיקר בשל עיקרון 'הטייס האוטומטי' שלפיו על התקציב לצמוח בהתאם לגידול בשיעור האוכלוסיה) להעניק לאזרחים.

מערכת הבריאות הקורסת לא תקבל עוד מיטות, עוד ציוד ועוד עובדים. במקום זה מציעים פקידי האוצר להפריט בית חולים ממשלתי ולהפוך אותו לקופת חולים חדשה, שתפעל למטרות רווח. מערכת החינוך הקורסת תקבל אמנם תקציב ניכר לתשלום נוסף לשכר המורים, אולם

העשירים המקומיים, השולטים בחברות הגדולות, בתקשורת המסחרית ובמרינוטות של הממשלה, ימשיכו להתעשר גם השנה - בלי לשלם מיסי רכוש וירושה, עם מס חברות מצחיק, בלי מיסוי על נאמנויות בחו"ל או מיסוי רציני על רווחי הון.

הגדולות, בתקשורת המסחרית ובמרינוטות של הממשלה, ימשיכו להתעשר גם השנה - בלי לשלם מיסי רכוש וירושה, עם מס חברות מצחיק, בלי מיסוי על נאמנויות בחו"ל או מיסוי רציני על רווחי הון. בקיצור, אין חדש תחת השמש. למעשה, מאמר זה שילב, ללא שינויים, שתי פסקאות ממאמר דומה שכתבתי בשנה שעברה על התקציב.

ללא אלטרנטיבה סוציאל-דמוקרטית אמיתית, לא יהיה שינוי במדיניות הכלכלית של הממשלה. מאבקי התקציב הטקסיים ינפקו כותרות והתקשורת הפרטית תמשיך להציג לנו מדי יום נתונים מדומים של צמיחה ועושר. אמנם, האופנה האחרונה היא השיח ה'רוק', אלא שכל עוד לא יהיה שיח 'רוק-אדום' אמיתי - קרי, דיון מהותי באופני חלוקת העושר - זו לא תהיה יותר מאשר אופנה, שגם היא תחלוף. הגיע הזמן לאיחוד כוחות אמיתי בקרב השמאל הישראלי ולהסקת מסקנות כואבת באשר ליכולת של סוציאליסטים וסוציאל-דמוקרטים במסגרות הקיימות להשפיע על המדיניות הכלכלית. חוסר היכולת של תומכי מדינת הרווחה והשוויון הכלכלי להגיע להישגים במסגרות הקיימות, אינו מאפשר לנו עוד להתפעל מהישגים נקודתיים ומשיחרור קיטור כלפי פקידי האוצר בוועדות הכנסת. הם רגילים לספוג עלבונות, כי הם יודעים שבסוף היום המדיניות שלהם היא המנצחת. לדעתי, בתום דיוני התקציב וחוק ההסדרים לשנת 2008, חשבון הנפש האמיתי שצריך להעשות הוא שלנו, במחנה הסוציאל-דמוקרטי - מה השפעתנו על התקציב ומה אנחנו יכולים לעשות כדי להשפיע. הצעת המחליטים שעברה בממשלה ואשר עליה יתבססו התקציב וחוק ההסדרים, מראה שלא הרבה.

לתוספת תקציבית זעומה, וכך יצליח האוצר במשימתו למנוע את הגדלת תקציב החקלאות. באוצר למדו גם לכרוך מקלות גדולים לכל 'גזר' קטן - להתנות כל הטבה לציבור בגזירה: הקטנת מס ההכנסה למעמד הבינוני כרוכה בהגדלת המיסוי על הרכב הצמוד. לטענת האוצר מדובר בתיקון עיוותים במערכת המס, אך בפועל מדובר בפגיעה מובהקת במעמד הביניים שכן הקטנת המיסים תביא לצמצום נוסף של השירותים הציבוריים, והעלאת שווי השימוש ברכב תפגע בעקר בשכבת השכירים. הגדלת תקציבן המצומק של האוניברסיטאות תבוא בתמורה להעלאת שכר הלימוד; יותר ויותר סטודנטים לא יוכלו לעמוד בתשלום שכר לימוד זה, ובריחת המוחות מהארץ תתחיל כבר בתארים מוקדמים.

הדיון התקציבי בישראל עקר. מלחמתם הדון קישוטית של ח"כים בודדים מהשמאל ושל אנשי הארגונים החברתיים ראויה אמנם להערכה, אלא שבהיעדר יצוג סוציאל-דמוקרטי וסוציאליסטי מהותי, הם נובחים והתקציב עובר. שרים לאין ספור היו חברים בקואליציות וממשלות שהתחלפו בישראל ב-12 השנים האחרונות, אבל המדיניות הכלכלית נותרה ללא שינוי.

בסופו של יום תישאר מדינת ישראל עם אותו תקציב. בלי הגדלת ההשקעה בחינוך, בריאות, רווחה ותרבות. ללא הרחבה של ההשקעה בתשתית, השכלה גבוהה ומדע, בלא שיפור במצבם של נתמכי הסעד, העובדים הפשוטים, עבדי הקבלן, הסטודנטים, התלמידים, הזקוקים לטיפול סיעודי, הנכים והגמלאים. מסגרת התקציב נשמרת והמשקיעים הזרים יכולים להמשיך ולהשקיע בישראל השקעות ספקולנטיות. העשירים המקומיים, השולטים בחברות

הגיע הזמן לאיחוד כוחות אמיתי בקרב השמאל הישראלי ולהסקת מסקנות כואבת באשר ליכולת של סוציאליסטים וסוציאל-דמוקרטים במסגרות הקיימות להשפיע על המדיניות הכלכלית.

גלעד נתן הוא חוקר טרנט להיסטוריה כללית באוניברסיטה העברית וחבר קיבוץ מרום גולן

gnathan@knesset.gov.il